

2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Педагогіка і психологія. – 1999. - №3. – С. 5–14.
3. Дульнев Г.М. Воспитательная работа во вспомогательной школе. – М.: Знание, 1961. – 150 с.
4. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. – К.: Вища шк., 1985. – 328 с.
5. Киричок В.А. Гуманне ставлення до дитини. Метод. посіб. для вчителів. – К.; 2004. – 132 с.
6. Ковальчук Ю.М. Психологические условия формирования нравственного сознания учащихся Ш-IV классов: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. – К., 1985. – 167с.
7. Синёв В.Н., Северов А.П. Пути педагогической профилактики асоциального поведения умственно отсталых школьников // VI Всесоюз. пед. чтения: Тезисы докл. – М., 1982. – С. 114.

УДК: 378.016: 276 – 056.263 – 051

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Гроза Е.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Стаття присвячена проблемі особистісного підходу до реалізації сучасних завдань організації корекційно-виховної роботи у школі для дітей з вадами слуху. Автор торкається кількох аспектів проблеми, які, на його думку, є досить актуальними: стану вивчення та висвітлення її в сурдопедагогічній літературі, а також ряду вимог до забезпечення сурдопедагогами особистісного підходу в процесі здійснення навчання та виховання такої категорії дітей.

Ключові слова: глухі, слабочуючі, особистість, сурдопедагогіка та сурдопедагог, особистісний підхід.

На протязі всієї історії становлення та розвитку спеціальної освіти дітей з порушеною слуховою функцією чітку повстало завдання готувати їх до життя та трудової діяльності. Таке завдання вимагало озброєння випускників шкіл певним обсягом знань, передбачених спеціальними програмами з усіх навчальних дисциплін та прищеплення їм рис гармонійного розвитку особистості, яка зможе реалізувати повноцінно і стати корисною для суспільства. Маючи всі громадські права, така особистість могла б знайти своє місце в суспільстві.

Побудована система спеціальної освіти в попередній час, тобто в ХІХ столітті, виправдала себе і на даний час сурдопедагогіка керується численними фактами повноцінного життя глухих та слабочуючих людей, серед яких багато успішних громадян в різних сферах життя. Не зупиняючись на конкретних і численних прикладах, які могли б підтвердити цей факт, вважаємо за потрібне схвально поставитися до досягнення такого стану і з вдячністю відмітити роль численної „армії” сурдопедагогів, які протягом тривалого часу, особливо протягом другої половини ХХ століття, „сіяли добре і вічне” на ниві саме спеціальної освіти.

Обранці долі вчителі, що йшли навчати і виховувати складний контингент учнів, які мали вади, пов'язані з порушеннями слуху, набували спеціальну освіту у вузах та систематично підвищували свою кваліфікацію на спеціальних курсах. Весь цей попередній досвід роботи спеціальних шкіл, здійснення диференційованого навчання глухих і слабочуючих, реалізація наукової ідеї їх раннього спеціального виховання та взаємодія всіх ланок системи навчання та виховання дітей з вадами слуху – це ті фактори, що забезпечували успішне розв'язання завдань вітчизняної сурдопедагогіки.

В ХХІ столітті спеціальна школа увійшла із значним досвідом і помітними здобутками, оскільки навчання і виховання цієї категорії дітей здійснювалося на науковій основі. Творчість науковців, їх плідна праця сприяли об'єктивному визначенню змісту навчання і удосконаленню форм організації навчально-виховного процесу, вибору раціональних методів навчання і виховання дітей з вадами слуху.

Обминаючи імена тих, хто зробив певний внесок у справу становлення і розвитку вітчизняної сурдопедагогіки, оскільки в стислій статті це зробити досить складно, ми заострюємо увагу читача лише на тій великій ролі праці сурдопедагогів попереднього покоління, яку вони зіграли, а також на притаманного їм оптимістичного та гуманістичного підходу до здійснення своєї справи. Обмежимося переліком списку літератури наукових праць, пов'язаних з названою проблемою.

На сучасному етапі розвитку суспільства, життя якого організується і розгортається в нових умовах, в незалежній Україні, повстали і продовжують повставати нові завдання та нові вимоги до освіти взагалі та

спеціальної зокрема. На цей час слід констатувати наявність потужної сили для просування вперед і вище: наявність наукових кадрів, які вже мають досвід організації наукових досліджень та значні здобутки протягом вже першого десятиріччя функціонування науково-дослідного інституту спеціальної педагогіки, а також багаторічний досвід кафедри сурдопедагогіки у підготовці кадрів для спеціальних шкіл різного фаху: сурдопсихологів, вихователів дошкільних установ, вчителів молодших класів, вчителів мови та літератури тощо). Сучасний підхід до навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема глухих і слабочуючих, визначений як особистісно орієнтований. Прийнята „Національна Доктрина розвитку освіти в Україні” в XXI столітті розглядається як стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави в цілому.

З історії становлення та розвитку сурдопедагогіки відомо, що діти з психофізичними вадами в різний період визначалися по-різному: то дефективними, то аномальними. До таких груп довгий час відносилися і діти з порушеною слуховою функцією. Вони називалися „глухонімі діти”, „акупати”. Пізніше такий контингент стали поділяти на „глухих” і „туговухих”, а далі – на „глухих” і „слабочуючих”. В останній час слабочуючих дітей частіше стали визначати як групу дітей зі зниженим слухом. Зараз звичним терміном який зустрічається в офіційних документах та літературі став – „діти з особливими потребами в освіті”. Така термінологія поширюється на всі вікові групи і в загальному визначенні вживається термін „люди з особливими потребами”. Безперечно контингент шкіл для глухих та зі зниженим слухом відповідає такому визначенню, бо кожна з цих категорій навчається в спеціальному закладі, за спеціальними програмами та підручниками. А між тим завдання для всіх шкіл спільне – підготувати до життя особистість з рисами притаманними сучасній людині, яка зможе реалізувати себе опираючись на власні здібності, набутті знання, сформований світогляд, прищеплених естетичних смаків та усвідомлення духовних цінностей.

Виконання такого відповідального та складного завдання, яким є формування особистості людини, залежить від багатьох умов. Однією з них є усвідомлення всіма освітянами і, безперечно, сурдопедагогами, сутті самої проблеми, визначення поняття „особистість”. Оскільки особистість є об’єктом багатьох наук – філософії, соціології, психології та інших наук. в сурдопедагогіці, особистість розглядається як суспільний соціалізований індивід. Вона формується в процесі соціально-культурного досвіду і має певний рівень психічного розвитку, зокрема стає здатною керувати власною поведінкою. Саме тому в особистості виділяють характер, здібності, темперамент, інтереси. В загальному особистість характеризується своїм ставленням до оточуючого: до світу, природи, батьків, друзів, до своїх обов’язків, до суспільства та інше.

У зв’язку з порушенням нормальної функції слухового аналізатора глуха або зі зниженим слухом дитина має особливості в усіх сферах її психічної діяльності: в пізнавальній, інтелектуальній і в емоційно-вольовій. Вади розвитку особистісного плану в такої дитини є порушенням вторинного порядку яких можна позбутися в умовах корекційно спрямованого навчання та виховання.

Формування особистості в сурдопедагогіці передусім позитивних з точки зору моральних цінностей, потреб, інтересів, мотивів і нарешті характерологічних рис у корекції вад дитини повинна приділятися достатня увага і надаватися особлива роль.

Нажаль доводиться констатувати, що саме проблема формування особистості дітей з вадами слуху ще досліджена недостатньо. Обмаль даних про початковий етап формування особистісних рис дітей дошкільного віку. Наявні матеріали лише про окремі їх сторони у молодших школярів. А даних про рівень сформованості особистісних рис у підлітків вочевидь бракує.

В певний час нами була зроблена спроба простежити за спеціальною літературою стан вивчення і висвітлення вікових особливостей дітей з вадами слуху в сурдопедагогіці. Висновок був такий, що у спеціальній психології вікові особливості такої категорії дітей вивчені недостатньо, якщо не сказати відвертіше, що літературних джерел з проблеми недостатньо. Такий стан спостерігався нами в 70-ті роки минулого століття, тобто в радянський період життя країни, коли в цілому розвиток науки був помітним і збагаченим здобутими науковцями в процесі дослідницької роботи матеріалами. Центральною проблемою на той час була проблема мови та мовлення та певні проблеми дидактики, а проблема розвитку особистості дитини з вадами слуху впродовж років навчання цього часу залишалася поза увагою дослідників.

На початку 80-тих років в науково-дослідному інституті дефектології АПН СРСР, який координував таку роботу, була підготовлена збірка наукових праць „Исследование личности детей с нарушением слуха”. Ці матеріали значно поповнили відомості з проблеми. В збірці знайшли висвітлення питання міжособистісних стосунків і особливостей рис характеру дітей з порушенням слуху, а також була приділена увага розумінню глухими дітьми людських стосунків і емоційних станів. Позитивним моментом було те, що всі статті у збірці завершувалися психолого-педагогічними рекомендаціями, як цілеспрямовано формувати позитивні риси особистості, здібності до пізнання та образотворчої діяльності. Публікація цих матеріалів безперечно була цінною як в теоретичному, так і в практичному відношеннях.

В послідовні роки науковці займалися пошуками шляхів інтенсифікації навчально-виховної роботи, підвищення рівня підготовки учнів з основних наук та підготовленості їх до трудової діяльності. В таких пошуках брали участь науковці всіх республік, зокрема і УРСР.

Перехід у нове ХХІ століття, відзначився великими змінами у всіх сторонах життя суспільства, зокрема змінами у державному устрої, в політиці, економіці, виробництві, освіті та ін. Україна яка стала незалежною і демократичною, знаходиться на шляху пошуку національної ідеї та нових підходів до організації життя суспільства, покращення його. Приємно констатувати, що в цей переломний час багато уваги приділяється освіті і зокрема освіті дітей з особливими потребами. В Україні плідно працює АПН України, в якій наявна секція дефектології, а Міністерство не відокремлено від науки і визначається як МОН України.

Все це дає надію на те, що вибраний підхід до організації навчання та виховання дітей з вадами, а саме особистісний підхід до нього, зорієнтує і теоретиків і практиків у правильному напрямку руху вперед.

Важливо на цьому шляху окреслити і проаналізувати здобуте і накопичене в науці та об'єктивно оцінити. Приймаючи визначення глухонімоти як патологічний стан людини, зроблене в свій час (1957р.) відомим сурдопедагогом, професором Дьячковим О.І. та вважаючи достатньою розробленість проблеми компенсації глухонімоти на основі збережених аналізаторів і здійснення спеціального навчання глухих та слабочуючих дітей в спеціальних закладах на основі диференційованого підходу до кожної категорії дітей (Боскіс Р.М., Соловйов І.М., Ярмаченко М.Д.) можна сподіватися на подальші успіхи розв'язання сучасних завдань. Особливу роль у визначенні шляхів розвитку дітей з вадами слуху грає теорія Виготського Л.С. про зону „найближчого розвитку” через активізацію актуальної зони розвитку. Суттєвим залишається його визнання глухонімоти як соціальної проблеми. З цього випливає висновок, що необхідно враховувати результати глибокого вивчення різних сторін пізнавальної та інтелектуальної сфери психічної діяльності глухих та слабочуючих учнів, одержаних в конкретних дослідженнях вченими в попередні десятиліття. Тільки за таких умов можна розраховувати на успішне розв'язання завдання підготовки освічених, здібних і творчих особистостей.

Для уможливлення та розв'язання проблеми формування особистісних рис дітей з особливими потребами в освіті потрібні спеціалісти високого рівня підготовки. На таке орієнтовані всі п'ять кафедр Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова (директор – академік Синьов В.М.), зокрема кафедра сурдопедагогіки (завідувач кафедри – професор Фомічова Л.І.), яка є єдиною в Україні такого профілю і чітко дотримується вимог державних документів з питань освіти: розширює профілі підготовки студентів, удосконалює навчальні програми з усіх навчальних дисциплін. Публікуються матеріали досліджень членів кафедри, зміцнюються зв'язки кафедри зі школами шляхом проведення активної практики студентів під керівництвом викладачів кафедри. Кафедра готує і випускає підручники для шкіл та посібники для вузу.

Доречно відмітити, що кафедра сурдопедагогіки поряд з навчальною роботою, тобто підготовкою кадрів для шкіл проводить науково-дослідну роботу в своїй галузі. Певний внесок в розроблення актуальних проблем сурдопедагогіки зробили викладачі які раніше входили в склад кафедри (Бойко К.Д., Гольдберг А.М., Гуслистий П.Г., Двигун І.І., Кобернік Г.М., Колесник І.П., Користенська Г.П., Краєвський Р.Г., Затенко Н.Ф., Луцин Е.І, Шеремет М.К., Ярмаченко М.Д.) та теперішнього складу кафедри (Гроза Е.П., Гренюк Л.С., Круглик О.П., Лобурець І.М., Луцько К.В., Малина Л.О., Фомічова Л.І.)

До наукових досліджень залучені представники молодого покоління кафедри (Горлачов О.С., Губар С.Ю, Козлова О.М., Климко Н.О., Тимофієнко Н.В). обрані ними для дослідження проблеми актуальні і відповідають потребам часу.

Таке поповнення до лав науковців та наявність лабораторії сурдопедагогіки в науково-дослідному інституті АПН України, в складі якої працюють як науковці з науковими ступенями (члени АПН України Засенко В.В, Борщевська Л.В., Кульбіда С., Таранченко О., Літовченко С.) так і молоді пошукачі, дає перспективу на розв'язання поставлених державою завдань перед освітою.

Доброю традицією кафедри сурдопедагогіки стало регулярне проведення педагогічних читань, на яких науковці та практики спільно вирішують нагальні питання проблеми навчання та виховання дітей з вадами слуху, визначаються у підходах до вибору найбільш ефективних методів їх навчання. Не відсторонений від розв'язання таких завдань і Українське товариство глухих (голова УТОГу Максименко Ю.П.). зокрема в 2001 році була проведена всеукраїнська конференція з питань освіти глухих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція „Спеціальна освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу” -К., 1996.
2. „Державний стандарт початкової спеціальної освіти” – К., 2000.

3. Бондар В.І. Особистісно орієнтований підхід до впровадження оновленого змісту спеціальної освіти. – Науково-методичний збірник „Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи в спеціальній школі, Запоріжжя, 2006.
4. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. – Науково-методичний збірник „Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи в спеціальній школі, Запоріжжя, 2006.
5. Гроза Е.П. Врахування принципів наукового пізнання в процесі стандартизації в галузі спеціальної освіти. Психологія та педагогіка: спеціальні Збірник наукових праць. Книга 1. – К., 2001.
6. Збірник матеріалів І Всеукраїнської конференції з питань навчання глухих в Україні – К., 2001, УТОГ.
7. Збірник матеріалів І Всеукраїнської конференції з „Проблеми реабілітації інвалідів зі слуху в Україні на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення” – К., 2003.

УДК: 376.33

ФЛЕРІ ВІКТОР ІВАНОВИЧ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУРДОПЕДАГОГІКИ (до 210-ої річниці з Дня народження)

Гроза Е.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Стаття присвячена пам'яті видатного сурдопедагога, який народився у Франції в 1800 році, але вже у 17 років був запрошений до Росії, де спочатку викладав французьку мову у гімназії при Петербурзькому університеті, а з 1821 року викладав французьку мову в училищі для глухих дітей. Протягом трьох років В.І.Флері навчався екстерном у Петербурзькому університеті – з латинської і французької словесності та грецької мови. В 1835 році він був призначений інспектором училища глухих, а з 1838 року і до кінця життя (1856) був його директором.

Ключові слова: глухонімота, мімічні засоби, «чистий усний метод», «мімічний метод».

Доброю ознакою сучасності у всіх галузях науки про людину є вивчення і визначення творчості її видатних представників. У сурдопедагогії таким представником є Віктор Іванович Флері. Здобутки його творчості знайшли відображення у всіх наявних у даний час дефектологічних словниках, де він значиться як російський сурдопедагог, автор перших праць з основних питань сурдопедагогіки.

Перший Призедент Академії педагогічних наук України професор М.Д.Ярмаченко, будучи автором змістової монографії «Історія сурдопедагогіки» (1975 р), як слугує на протязі 35 років незамінним підручником у підготовці кадрів спеціальних шкіл для глухих та слабочуючих дітей, назвав В.І.Флері основоположником російської сурдопедагогічної системи навчання та виховання дітей з вадами слуху. В даній роботі М.Д.Ярмаченко зупинився на творчості В.І.Флері в тій частині, яка зазначалася як «Історія вітчизняної дореволюційної сурдопедагогіки».

Протягом всіх наступних років становлення та розвитку сурдопедагогіки, як науки, ім'я В.І.Флері знаходило місце в багатьох російських та українських виданнях. М.Д.Ярмаченко – знавець історії вітчизняної сурдопедагогіки стверджував, що роботи В.І.Флері опрацьовувались багатьма вітчизняними дослідниками. Ідеї В.І.Флері знаходили схвалення у вітчизняних сурдопедагогів протягом всього ХІХ століття та на початку ХХ століття.

На нашу думку вони не втратили свого науково-теоретичного значення та інтересу і в наш час. Саме це спонукало нас привернути увагу тих, хто готується до роботи з дітьми даної категорії і намагається поглибити свої знання.

Свою першу роботу «Глухонемые, рассматриваемые в отношении к их состоянию и к способам образования самим собою их природе», В.І.Флері опублікував у 1835 році. Ця книга має передмову і 27 розділів. Опублікувавши свою працю, Віктор Іванович, мав змогу прослідкувати за тим, наскільки вона зацікавила читачів та виявилася доцільною на той час, сприяла покращенню навчання та виховання «глухонімих». Перебуваючи в колі вихованців та вихователів, беручи участь в навчально-виховному процесі та виконуючи відповідальну роль організатора життя колективу Петербурзького училища, В.І.Флері все більше переконувався у